

Wonen op de oranjerie van “Vreugd & Rust”

Deze bijzondere foto, genomen aan het einde van de 19de eeuw, laat een man, vrouw en hun dochter zien, zittend in de zon vóór de oranjerie. Zij heeft haar mooiste jurk aan, hij zijn beste jacquet en de dochter haar schattigste jurkje. Maar is het wel een mooi jacquet? De foto uitvergrotend, zie je toch wel de nodige sleetse plekken en hier en daar een gaatje. Het is het pak waarin de belangrijkste tuinman op een zomerverblijf rondliep. Niet een tuinman, maar een tuinbaas! De familie van Teun Scherpenzeel is vereeuwigd. Net als zijn vader Evert is hij op “Vreugd & Rust” tuinbaas geworden.

Afb. 1 Bron particuliere collectie

Hij moet veel tuinmannen onder zijn hoede gehad hebben. Niet alleen voor het zomerverblijf “Vreugd & Rust” met haar grote moestuin, maar ook voor het werk op de gelijknamige boerderij, gelegen aan de overzijde van de Parkweg en meerdere boerderijen die allemaal in de befaamde zichtas naar “Huis ten Bosch” lagen. Hij woonde op het zomerverblijf in de oranjerie.

De oranjerie is een ruimte waarin exotische planten, heesters en bomen werden opgekweekt en verzorgd. Een omgeving die zoveel mogelijk daglicht diende te hebben, goed geïsoleerd volgens de normen van die tijd en voorzien moest zijn van een verwarming voor de koude dagen en nachten.

De tuinbaas en de vrouw van de eigenaar spraken elkaar vrijwel dagelijks over welke groenten er in de moestuin beschikbaar waren voor de aanstaande diners met gasten. In de loop van de 19de eeuw kwamen er steeds meer bloemen in de moestuin voor. Op tafel moesten niet alleen speciale groenten opgediend kunnen worden, maar ook voorzien van bijzondere bloemen en planten.

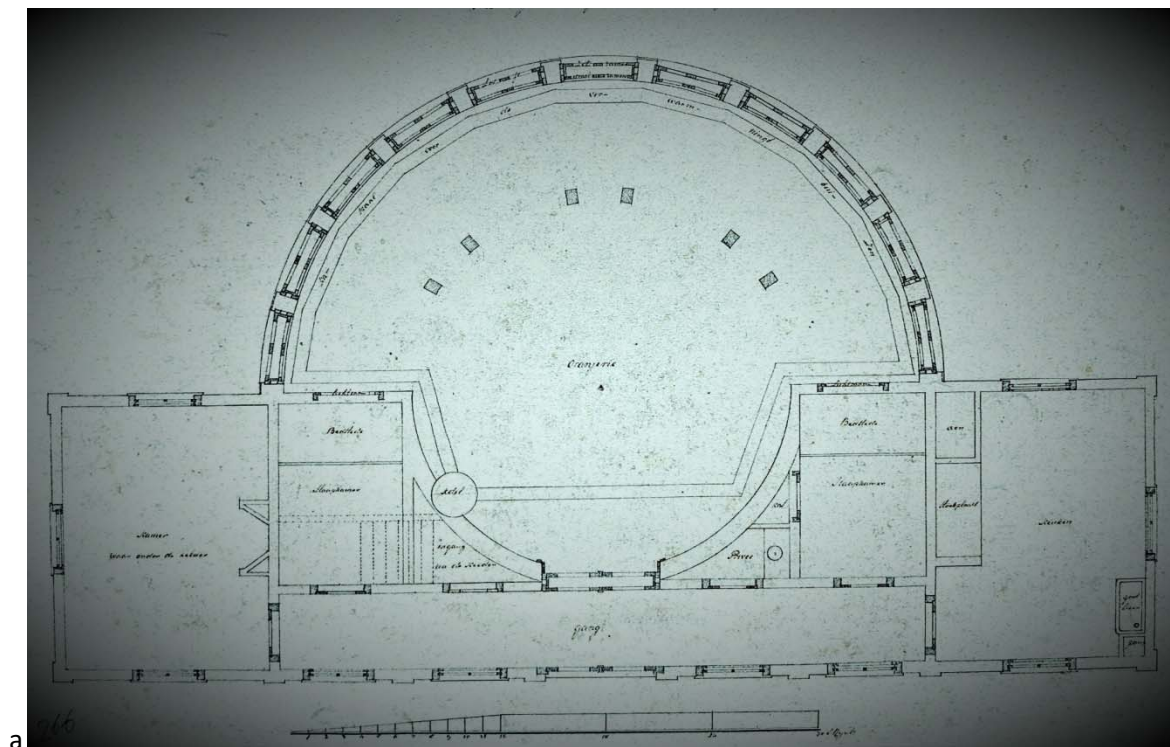
Op het uitgestrekte complex dat in de hoogtijdagen van “Vreugd & Rust” meerdere landerijen omvatte, werd ook geproduceerd. De tuinbaas moest de beschikbare producten voor verkoop aanbieden aan lokale groenteboeren. Van die transacties moest hij rekening en verantwoording afleggen aan zijn baas, meestal de vrouw des huizes. Soms waren er ook bijzondere verzoeken, zoals wat voor vruchten of bloemboeketten er gegeven konden worden aan iemand bij wie de eigenaar van “Vreugd & Rust” op bezoek ging.

Zo stond tuinbaas Teun bekend om zijn ervaring om verse, goedsmakende meloenen te telen. Hij kreeg daar vaak complimenten over. Ook werd er gewedijverd op concoursen tussen tuinbazen, die daar hun beste producten toonden. Voor de tuinbaas leuk om daarmee een prijs te winnen, maar vooral leuk voor de eigenaar van het zomerverblijf. Die concoursen waren in de loop van de 19de eeuw dermate belangrijk geworden, dat er speciale tijdschriften voor uitgegeven werden.

Hoe kreeg Teun die meloenen zo smakelijk en van zulke goede kwaliteit? Door ze snel te laten rijpen in zijn bedstee. Hij kon de meloenen daardoor eerder dan zijn collega tuinbazen leveren. Gesprekken over dit soort “primeurs” waren in die tijd een wezenlijk onderdeel in het sociale verkeer tussen buitenplaatseigenaren. Het lukte Teun om de in de oranjerie aanwezige installatie handig in te zetten en optimaal te benutten. De oranjerie van “Vreugd & Rust” is cirkelvormig ontworpen, met links en rechts nevenruimten. In de hoofdruimte was een kachel aanwezig en een kanalenstelsel dat de warme lucht verdeelde. Nu lag er naast die kanalen ook een bedstee. De warmte die uitstraalde naar de bedstee gebruikte Teun om de meloenen daar in een bed van stro te leggen, dus lekker warm en daardoor sneller rijp!

Naast de hoofdruimte waren er enkele ruimten die dienden als verblijf voor de tuinbaas en zijn gezin. Aan de rechterkant lag een vierkante ruimte die fungeerde als woonkamer. Daarnaast richting hoofdruimte een bedstee en een trapje naar de kelder.

Aan de linkerzijde lagen een ruime keuken, een tweede bedstee en een privaat (toilet). Vanzelfsprekend waren er de nodige vloeringen boven de kamers. In het midden van de 19de eeuw begonnen diverse installaties onderdeel uit te maken van gebouwen. Zo ook hier, rond 1840 bijv. een kachel met kanalen, een privaat aangesloten op een riolering. De ventilatie van de hoofdruimte was ook vernuftig aangelegd met kleppen boven de hoge dubbele ramen en een luchtafvoer via een "lichtraam" in de bedsteden. Het ontwerp van de oranjerie is van de hand van J.D. Zocher jr. die van 1837 tot en met 1852 opdrachten heeft uitgevoerd op "Vreugd & Rust" voor de eigenaren Mari Hoffman en Cornelia Hoffman-Groen van Prinsterer. Drie tekeningen van dat ontwerp zijn teruggevonden in een archief. Naast de plattegrond is een doorsnede en een gevelaanzicht gevonden. Het is een variatie op een "presentatietekening" die Zocher in zijn jongere jaren heeft gemaakt. (Zie onder de plattegrond)

Afb. 2 Bron: Gemeentearchief Wassenaar

Hij maakte die tekening om aan zijn klanten te kunnen laten zien als voorbeeld van wat er allemaal mogelijk was in een park, aangelegd in Engelse landschapstijl. De tekeningen waren voor dat speciale doel ongedateerd en ongesigneerd. Ze konden daardoor altijd als reclame- en promotiemateriaal ingezet worden.

De oranjerie ligt in het door landschapsarchitect Zocher vormgegeven Park "Vreugd & Rust". Hij heeft die, bij de ombouw van een classicistisch 18^e-eeuws park naar een landschapstijl volgens de 19^e- eeuwse mode, een plek gegeven op de zogenaamde overplaats.

Het huis stond aan de andere kant van het Oosteinde op de huisplaats. Zocher heeft met een paar bijzondere zichtlijnen de twee gebieden elk een eigen karakter gegeven. Daarbij werd de oranjerie op een verhoging in het terrein geplaatst. Deze verhoging kwam tot stand, door gebruik te maken van uitgegraven grond van de slingersloer rondom het hertenkamp.

We weten dit allemaal omdat door een gedreven en actief bestuurslid van de stichting "Mooi Voorburg", de heer Joost Heuvelink, begin 2018 een kaart van de bestaande toestand op "Vreugd & Rust" is teruggevonden. Die kaart is gemaakt in 1916-1917 mede in verband met de verkoop door de laatste private eigenaar aan de gemeente Den Haag. In de verkoopakte is door de notaris in de kantlijn een opmerking geplaatst dat ter plekke ook het laatste weekhuurbedrag van de oranjerie is overdragen. Dat was de laatste weekhuur die Teun Scherpenzeel heeft betaald.